

Lunds universitet
Språk- och litteraturcentrum
Litteraturvetenskap
Handledare Kerstin Bergman
2010-01-14

Maria Ramberg
C-uppsats

I det fördolda

En Freudianskt inspirerad tolkning av Edgar Allan Poes noveller
”William Wilson” och ”The Black Cat”

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
1.1. Syfte och metod.....	2
1.2. Materialpresentation och avgränsning.....	3
1.3. Disposition.....	5
2. Tidigare forskning.....	5
3. Teoretisk bakgrund.....	7
3.1. Freud och den interaktiva psykologin.....	7
3.2. Lustprincipen och drifter.....	8
3.3. Jaget och detet.....	9
3.4. Den destruktiva dödsdriften och upprepningstvånget.....	11
3.5. Överjaget.....	11
3.6. Känslobindning och identifikation – ett oidipuskomplex.....	12
4. ”William Wilson”.....	13
4.1. Resultat av närläsning.....	13
5. Diskussion – ”William Wilson”.....	15
5.1. ”William Wilson” – det psykologiska jaget och detet.....	16
5.2. Överjaget – protagonistens namn.....	17
5.3. Detets driftbegär.....	17
6. ”The Black Cat”.....	18
6.1. Resultat av närläsning.....	18
7. Diskussion – ”The Black Cat”.....	21
7.1. Den psykologiska jaguppdelningens fördelning.....	21
7.2. Psykologisk harmoni.....	22
7.3. Överjaget.....	22
7.4. Dödsdriften härskar.....	23
7.5. Den libidinösa sexualdriften.....	23
8. Sammanfattning.....	24
9. Källförteckning.....	26

1. Inledning

I år är det 200 år sedan den amerikanske poeten och författaren Edgar Allan Poe (1809-1849) föddes. Hans liv såväl som hans litterära verk beskrivs ofta som omgivet av en fascinerande mystik kantad med smärta, ensamhet och en psykologisk disharmoni. Försupen och psykiskt instabil ska Poe ha avslutat sina dagar vid en ålder på 40 år och det råder delade meningar kring orsaken till hans död, vilken närmst blivit lika mytomspunnen som hans liv. Trots sin korta tid som verksam författare kom Poe att lämna ett strakt intryck på den litterära eftervärlden och han beskrivs av många som att vara så väl upphovsmannen till deckaren som en nydanande inspirationskälla inom skräckgenren.¹

Idag är Poe mest känd för sina skräcknoveller och hans berättarform i flera av dessa texter är mycket fascinerande. Komplexiteten i hans beskrivningar av de fiktiva karaktärernas själsliga struktur och hans besjälning av föremål och miljöer gör det intressant att studera hans texter i ljuset av psykoanalytiska teori. Clive Bloom, brittisk litteraturvetare, framhåller i sin studie *Reading Poe Reading Freud* (1988) att det finns ett paradoxalt och mycket intressant samband mellan författaren Poe och psykoanalytikern Freud: "Poe and Freud proposed opposite functions for their discourses in which Freud uses the discourse of fiction to find truth and Poe exploits the discourse of truth to create fiction [---] In this way Poe's tales become not just peculiar parody of psychoanalysis but a mirror image of psychoanalysis".² Trots att Freud kan anses förlegad finner jag Poes och Freuds ursprung i en gemensam tidsanda som ett gott argument till att studera Poes texter utifrån Freuds teorier.

1.1. Syfte och metod

Syftet i denna uppsats är att studera hur litteratur, i detta fall de två novellerna "The Black Cat" ("Den svarta katten", 1843) och "William Wilson" ("William Wilson", 1839), skrivna av Edgar Allan Poe, kan gestalta psykologiska fenomen.³ Metoden består av närläsning inriktad på en identifikation och analys av dessa psykoanalytiska fenomenens funktioner, så som de gestaltas i novellerna. Metoden innehåller även komparativa inslag då jag ämnar se om, och i så fall hur, denna gestaltning skiljer sig åt i respektive novell. Denna undersökning är således

---

¹ Rickard Bergholm & Annika Johansson, *Mörkrets mästare Skräcklitteraturen genom tiderna* 2006, s. 54-55, 364-367

² Clive Bloom, *Reading Poe Reading Freud*, London 1988, s. 4

³ Edgar Allan Poe, *Samlade noveller* volym 1, Umeå 2005

textbaserad och analysen görs utifrån ett puristiskt förhållningssätt.⁴ Detta kräver en noggrann studie av novellerna, där fokus placeras vid de skildringar och händelser som kan tänkas gestalta de psykologiska fenomen som beskrivs i denna uppsats teoriavsnitt. Uppsatsens metod baserar sig på en hermeneutisk utgångspunkt och strävar efter att, mot bakgrund av vald teori, presentera och beskriva en möjlig tolkning av dessa noveller.⁵

Teoretisk utgångspunkt är Freuds psykoanalytiska teorier inom jagpsykologin med fokus vid det psykologiska jaget och dess uppdelning i de psykoanalytiska begreppen: jaget, detet och överjaget. Vidare avser jag även att inkludera det freudianska resonemanget kring identifikationens, de två drifarternas och yttrevärldens betydelse för den psykologiska personligheten. Freuds resonemang kring dessa psykologiska företeelser inkluderas nedan i denna uppsats teoretiska bakgrund, då deras betydelse för den psykologiska jaguppdelningen gör att de är av betydelse vid urskiljningen av jaget, detet och överjaget i de fiktiva berättelserna. Den övergripande forskningsfrågan som jag avser ta stöd av är: Hur gestaltas dessa psykologiska fenomen i ”The Black Cat” och ”William Wilson”? De följdfrågor som jag även ämnar besvara är följande: På vilket sätt skiljer sig dessa noveller åt sett utifrån angiven teoretisk bakgrund? Förkroppsligas det psykologiska jaget, detet och överjaget i en eller flera av de litterära karaktärerna? Rör det sig enbart om fiktiva karaktärer eller gestaltas dessa psykologiska fenomen även i andra typer av fiktiva element?

1.2. Materialpresentation och avgränsning

I denna studie är fokus placerat vid de tidigare nämnda novellerna; ”The Black Cat” och ”William Wilson”. Båda novellerna återberättas i jagform och genom en så kallad direkt karakterisering möjliggörs en introspektion av berättelsernas karaktärer.⁶ Skälet till en avgränsning i form just dessa noveller är att de, samtidigt som de delar många likheter, skiljer sig åt på ett sätt som kan tänkas vara intressant sett utifrån undersökningens teoretiska bakgrund. ”The Black Cat” berör en psykologisk förändring som beskrivs som orsakad av ett oförklarligt plötsligt begär, medan protagonisten i ”William Wilson” anser att det är en mystisk gestalt som successivt provocerar hans själsliga natur mot ett förfall. Detta möjliggör för en intressant diskussion med många kopplingar till den psykoanalytiska teorin där de båda

---

⁴ Ett puristiskt synsätt på texten innebär att alla slutsatser dras utifrån den information som ges i den fiktiva texten. Claes-Göran Holmberg & Anders Ohlsson, *Epikanalys en introduktion*, Lund 1999, s. 64

⁵ En hermeneutisk utgångspunkt innebär att man genom tolkning försöker förstå den litterära textens underliggande betydelse. Kaj Berseth Nilsen Kaj m.fl., *Att möta texten Litteraturteori och textanalys ur fyra perspektiv*, Lund 1998, s. 20

⁶ Direkt karakterisering betyder att de fiktiva karaktärernas inre egenskaper och känslor beskrivs explicit i berättelsen. Holmberg, s. 62

novellerna tillsammans gestaltar de psykologiska fenomenen jaget, detet och överjaget.

Väl medveten om den kritik som i vissa fall riktas gentemot översatt skönlitteratur har ändå de skönlitterära studieobjekten i denna uppsats kommit att utgöras av Erik Carlquist svenska översättningar i *Edgar Allan Poe Samlade noveller – Volym 2* (2005). Detta val har gjorts av två orsaker: Resultatet av närläsningen är i denna uppsats uppbyggt kring citat, vilka verkar utmärkande för de beskrivningar och händelser som anses relevanta vid urskiljningen av de psykologiska fenomen som utgör den teoretiska bakgrunden. Således känns det viktigt att vara konsekvent med användningen av ett språk då en tvåspråkig uppsats, som tvingar läsaren till en aktiv översättning, kan resultera i att läsaren tappar fokus och förståelse. Samtidigt har en noggrann analys gjorts av novellerna på dess originalspråk och slutsatsen var då att översättningen inte skapat några större förändringar som påverkar denna typ av studie. Däremot drogs också slutsatsen att en modern översättning av den typ som valts ut snarare underlättar förståelsen av novellernas innehåll, vilket överensstämmer med den svenske översättaren Carlqvists egna kommentarer kring översättningen av dessa två noveller: ”Jargongen i dem tillhör tider och platser som är avlägsna för oss, men en svensk översättare i början av 2000-talet har inget annat val än att återge dem med hjälp av ett svenskt, idag begripligt, talspråk”.⁷

Trots att metoden för denna studie är närläsning känns det viktigt att poängtera att fokus inte är placerat vid de specifika ordvalen och de språkliga formuleringarna, utan vid texternas innehållsliga betydelser, så som de kan tolkas i ljuset av psykoanalytisk teori. Väl medveten om att ordval och formuleringar kan bidra till en ton som kan påverka textens innehåll lutar sig studien mot ovanstående slutsatser. Vidare har även en svensk översättning använts vad gäller den teoretiska bakgrunden, då jag saknar kunskaper i den teoretiska litteraturens originalspråk som är tyska.

Den psykologiska personlighetens uppdelning i jaget, detet och överjaget ingår i en mycket komplex samling psykologiska processer. Den svenska översättningen av Freuds *Gesammelte Werke XIII* (1940) och *XIV* (1948) som utgetts under den svenska titeln *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* (1986), behandlar grundprinciperna kring dessa tre psykologiska instanser. Dock har mina kunskaper behövt kompletteras med hjälp av ytterligare teoretisk litteratur. Freuds föreläsningmaterial, *Vorlesungen zur einföhrung in die Psychoanalyse* (1915 – 1917) och *Neue Folge der Vorlesungen zur einföhrung in die Psychoanalyse* (1932), som tillsammans publicerats med

---

⁷Poe, s. 10

den svenska titeln *Orientering i psykoanalys* har använts för inhämtning av mer ingående beskrivningar av driftarternas funktioner och olika symbolers betydelse. Vidare har även psykologen Stig Fhanérs behandling av olika traditionsbildningar inom psykologin, i *Bilder av människan* (1985), bidragit med information om den interaktiva psykologin. Denna uppsats utger sig inte för att ge en total beskrivning av Freuds psykoanalytiska teorier, utan den teori som presenteras här utgör endast en liten del av denna teoribildning. Dock är ambitionen att den presenterade teorin motsvarar den teoretiska bakgrund som krävs för att tillgodogöra sig en förståelse för de resonemang som förs i uppsatsen.

1.3. Disposition

I det följande ges först en kortare presentation av tidigare forskning som gjorts på Poes litteratur utifrån psykoanalytisk teori. Sedan följer en presentation av den teoretiska bakgrunden, vilken är indelad i följande sju underrubriker: Freud och den interaktiva psykologin, Lustprincipen och realitetsprincipen, Drifter och bortträngning, Jaget och detet, Den destruktiva dödsdriften och upprepningstvånget, Överjaget och Känslöbindning och identifikation – ett odipuskomplex. Därefter presenteras resultatet av närläsningen av ”William Wilson”. Här återges novellens händelseförlopp med fokus vid de citat som fungerar utmärkande för det som anses relevant att ta upp vid den efterföljande diskussionen. Resultatet av närläsningen av ”William Wilson” följs direkt av en diskussion kring dess innehåll. Därefter följer en motsvarande presentation av närläsningen av ”The Black Cat”, vilken även den följs av en separat diskussion i anslutning till tidigare presenterad teori.

Ett val har gjorts vad gäller att presentera den teoretiska bakgrunden, resultatet av närläsningen och diskussionen i separata delar. Detta har gjorts i förhoppning om att göra studiens innehåll lättöverskådligt. Vidare har denna uppdelning även gjorts baserat på en strävan att ge läsaren en möjlighet att tillgodogöra sig novellernas innehåll innan de diskuteras. Slutligen ges en kortare sammanfattning av de båda diskussionsavsnitten där de viktigaste slutsatserna presenteras och forskningsfrågorna besvaras.

2. Tidigare forskning

Efter en granskning av tidigare forskning som gjorts på Poes noveller visar det sig råda en brist på studier som, utifrån Freuds teorier kring den psykologiska jaguppdelning, undersökt hur jaget, detet och överjaget kan gestaltas i ”William Wilson” och ”The Black Cat”. Däremot finns ett stort utbud av studier som, med utgångspunkt i psykoanalytisk teori, fokuserat på att

genom analys av Poes texter söka påvisa biografiska samband mellan författaren och hans verk. Denna typ av litteraturstudier har resulterat i en mängd intressanta diskussioner, men då personen Edgar Allan Poe än idag är något av ett mysterium riskerar tankegångar som dessa att leda till ett cirkelresonemang.

Clive Bloom inleder sin studie *Reading Poe Reading Freud* (1988), med att kritisera vad han kallar ”biography-through-text approach” då han menar att studier som dessa har en tendens att anta formen av ett icke-analytiskt resonemang.⁸ Bloom menar vidare att det ofta vid studier som dessa sker en förenkling av den teoretiska bakgrunden för att ge stöd åt ett, av textanalytikern redan förutbestämt, biografiskt samband. Som exempel på detta refererar Bloom till den amerikanske litteraturvetaren J.A. Leo Lemays psykoanalytiska studie av Poes *The Murders in the Rue Morgue* (1841). Lemay argumenterar i sin studie för att ett, i berättelsen återkommande, dubbelgångartema symboliserar en schizofren karaktär och han drar slutsatsen att denna karaktär speglar författaren Poe.⁹

Dubbelgångarmotivet är ett återkommande tema bland tidigare producerad forskning gjord i anslutning till Poes berättelser. I *Character Doubles and Barrier Imagery in Poe's Work* (2008) undersöker Jaqueline Bradley fenomenet dubbelgångare och det symboliska värdet av metaforiska barriärer i Poes noveller; ”The Cask of Amontillado” (1846), ”Bernice” (1835) och ”The Tell-Tale Heart” (1843). Bradley konstaterar att de symboliska barriärerna uppkommer och upphör analogt med den psykologiska betydelsen av respektive protagonists dubbelgångare och hon menar att dessa dubbelgångare antingen förkroppsligar protagonistens far eller ett o censurerat begär, eller fungerar som symbol för något som protagonisten saknar. Bradley antar i sin diskussion ett realistiskt sätt att se på de karaktärer som figurerar i novellerna och hon menar att de litterära och figurativa barriärerna symboliserar protagonisternas kastrationsångest som grundar sig i ett bakomliggande Freudianskt oedipuskomplex.¹⁰

Magdalen Wing-chi Ki utför i sin litterära studie *Ego-Evil and "The Tell-Tale Heart"* (2008) en undersökning som fokuserar på samspelet mellan detet och det öga som figurerar i Poes novell ”The Tell-Tale Heart”. I slutsatsen presenterar hon en teori som syftar till att ögat och detet tillsammans symboliserar berättarens korrupta sinne och att historien är dennes självbiografiska skildring som vittnar om en, hos berättaren, bristande självkänedom

---

⁸ Bloom, s. 1

⁹ J.A. Leo Lemay, ”The Psychology of ”The Murders in the Rue Morgue ””, *American Literature* 1982, s.168-88.

¹⁰ Jacqueline Bradley, *Character Doubles and Barrier Imagery in Poe's Work*, MLA International Bibliography 2008.

och ett dåligt omdöme. Trots att Wing-chi Ki resonerar kring ögats betydelse för berättarens onda psykologiska delar inte hennes studie fokus med denna uppsats vilken, som tidigare nämnts, fokuserar på gestaltningen av den psykoanalytiska jaguppdelningens fördelning.¹¹

Det strikt puristiska synsätt med vilket jag, med hjälp av Freuds uppdelning av den psykologiska personligheten, ämnar studera de utvalda novellerna indikerar att undersökningen kan erbjuda en nyanserad tolkningsmöjlighet av Poes noveller ”William Wilson” och ”The Black Cat”.

3. Teoretisk bakgrund

3.1. Freud och den interaktiva psykologin

I *Bilder av människor* ger psykologen Stig Fhaner en beskrivning av Sigmund Freuds liv och den interaktiva psykologin som utgör den tradition inom vilken Freuds psykologiska teorier placerar sig. Den interaktiva psykologin karakteriseras av att söka ”tydliggöra dynamiken i samspelet mellan miljön och människan som biologisk, upplevande och handlande varelse”.¹² Detta skiljer denna tradition från två andra idag dominerande teoribildningar inom psykologin; behaviorismen och upplevelsepsykologin. Medan den förra studerar människans inre utifrån relationen människa och hennes handlingar och den senare utforskar själslivet i ljuset av människans upplevelsevärld, utgår man inom den interaktiva psykologin från en mycket djupgående analys av det mänskliga psyket.¹³ Fhaner beskriver vidare hur man, inom den interaktiva psykologin, föreställer sig det mänskliga psyket som en komplex samling psykologiska processer. Dessa processer motverkar och samspelar med varandra i människans inre och i relationen med yttervärlden. Freud var verksam under 1800-talets slut till en bit in på 1900-talet och hans tankar präglades av den naturvetenskapligt deterministiska världssyn som florerade i Europa vid denna tidpunkt.¹⁴ Denna syn applicerade han vid sina studier av det mänskliga psyket där han utgick ifrån att ”[i]nga psykologiska skeenden är tillfälliga eller slumpmässiga”.¹⁵

1923 publicerade Freud nya teorier inom jagpsykologin i skriften ”Das Ich und

---

¹¹ Magdalen Wing-chi Ki, *Ego-Evil and “The Tell-Tale Heart”*, LRC – Literature Resource Center 2008

¹² Stig Fhanér, *Bilder av människan Skinner, Rogers och Freud – tre portalfigurer inom psykologin*. Stockholm 1985, s. 15

¹³ Fhanér, s. 15

¹⁴ En deterministisk världssyn är en naturvetenskapligt präglad syn på världen där man utgår ifrån att allt i världen är uppbyggt kring ett system och att inget sker av en slump.

¹⁵ Fhanér, s. 125

das Es” (*Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt*, sv. 1986).¹⁶ Här tränger Freud djupt in i det mänskliga psyket och hävdar att de psykologiska processer som föregår där skulle vara fördelade på tre olika instanser, vilka han kallar jaget, detet och överjaget.¹⁷ Dessa olika delar av jaget samspelar med och påverkar varandra, samtidigt som de var och en styrs av olika psykologiska principer, av yttvärlden och av så kallade driftarter.¹⁸ För att förstå den komplexa struktur inom vilken jagets olika delar verkar krävs en beskrivning av dessa i anslutning till en återblick på de teorier som ligger till grund för utvecklandet av denna jaguppdelning.

3.2. Lustprincipen och drifter

I skriftsamlingarna *Gesammelte Werke XIII* och *XIV* (”Bortom lustprincipen” 1986), presenterar Freud sina tankar kring hur det mänskliga psyket styrs utifrån en lustprincip.¹⁹ I inledning framhåller Freud att man inom ”den psykoanalytiska teorin antar [...] att de själsliga skeendena automatiskt regleras av lustprincipen”, vilket innebär en strävan efter psykologisk harmoni i form av ”undvikande av olust eller med uppkomsten av lust”.²⁰ Detta är något som enligt Freud inte sker obehindrat och han pekar på två källor till olust som är av utmärkande betydelse när det kommer till hämning av lustprincipen. Det första av dessa hinder utgörs av realitetsprincipen. Denna princip härrör ur och verkställs i den psykiska apparatens jag och innebär att det fortfarande handlar om en strävan efter att uppnå lust, men att denna lust nås via en omväg innehållande olust.²¹ Som ett konkret exempel kan det handla om att nå ett svåruppnåeligt mål, vilket i sig är källan till lust, men att vägen dit kantas av olustkänslor i form av hårt arbete. I detta fall hindras lustupplevelsen av en olustfylld omväg.

Som ett andra hinder för uppfyllandet av lustprincipen pekar Freud på bortträngning av drifter, som genom att de hålls bortträngda aldrig kan uppnå tillfredsställelse.²² Fenomenet drifter förklarar Freud som något medfött ”som representerar alla de kraftverknningar från kroppens inre som överförs till den psykiska apparaten”.²³ I Freuds publicerade föreläsningmaterial, *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse (Orientering i psykoanalysen*, sv. 1955) redogörs för människans

---

¹⁶ Sigmund Freud, *Gesammelte Werke*, XIII och XIV, London 1940 och 1948

¹⁷ Sigmund Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt*, Stockholm 1986, s. 179

¹⁸ Driftarterna bildar de ramar inom vilka olika drifter ingår. Ex. Inom driftarten dödsdriften ingår de drifter som bottnar i känslor så som hat och repulsion.

¹⁹ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt*

²⁰ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 15

²¹ Den psykiska apparaten syftar på det mänskliga psyket.

²² Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 19

²³ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 45

fundamentala behov som svarar mot ”det orubbliga biologiska faktum att den levande individen fyller två uppgifter, bevarandet av sig själv och arten”.²⁴ Dessa behov, menar Freud, realiseras i den driftart som han kallar för sexualdriften, vilken, förutom rent sexuella drifter, även inrymmer en självbevaringsdrift som baseras på behov som självhävdelse och maktutövelse.²⁵

Utöver sexualdriften menar Freud att det existerar ytterligare en driftart, dödsdriften, som får individen att sträva efter att uppnå lust av en mer destruktiv karaktär. Även uppkomsten av denna driftart förklarar Freud med hjälp av biologiska argument då han hävdar att det i samband med att ”livet en gång har framgått ur livlös materia [... ska ha uppstått en driftart, vilken] vill upphäva livet och återställa det oorganiska tillståndet”.²⁶ Freud förklarar vidare att han med hjälp av dessa två driftarter gör ”ett försök att teoretiskt förklara den banala motsatsen mellan kärlek och hat, som kanske sammanfaller med den andra polariteten mellan attraktion och repulsion”, där sexualdriften representerar liv och kärlek, medan dödsdriften representerar död och hat.²⁷ En mer utförlig beskrivning av denna dödsdrift följer längre fram.

Dessa driftarter resulterar i att individen strävar efter att uppnå drifttillfredsställelse, vilket dock kompliceras av den psykologiska personlighetens uppdelning. Det psykologiska detet styrs av drifterna vilka härjar fritt inom detets domäner. Jaget styrs i sin tur av yttrevärlden och är den psykologiska instans som har lärt sig behärskning genom att följa realitetsprincipen, samtidigt som det också är jaget som utför driftbortträngningen.²⁸

3.3. Jaget och detet

Jaget betecknar Freud som ”den psykiska apparatens *yta*”, vårt medvetande.²⁹ Denna del av psyket är i direkt kontakt med yttrevärlden via sinnesorganen, samtidigt som detta ytskikt påverkas av vårt inre i form av fönimmelser och känslor.³⁰ Den ovannämnda driftbortträngningen äger rum då jaget tränger undan de drifter som inte passar in i dess kontakt med yttrevärlden. Dessa drifter hindras då ifrån att uppnå tillfredsställelse genom att få komma till uttryck, och hålls istället tillbaka i den psykiska apparatens inre, i detet.³¹

---

²⁴ Sigmund Freud, *Orientering i psykoanalysen*, Stockholm 1955, s. 462

²⁵ Freud, *Orientering i psykoanalysen* s. 197

²⁶ Freud, *Orientering i psykoanalysen* s. 471, (oorganiskt tillstånd = död)

²⁷ Freud, *Orientering i psykoanalysen* s. 468

²⁸ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 180

²⁹ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 174

³⁰ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 174

³¹ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 18

Detet, en term som Freud har hämtat från den tyske författaren Georg Groddeck (1866 – 1934), syftar på den del av psyket som representerar det omedvetna i vårt inre.³² Vidare beskriver Freud hur jaget visserligen kan ses som ett ytskikt som omsluter detet men att "[ö]vergången mellan dem är flytande".³³ Dessa båda instanser kommunicerar med varandra samtidigt som vissa psykologiska processer endast gör sig gällande i det medvetna respektive det omedvetna, och då endast yttrar sig hos jaget alternativt hos detet. Ett exempel på en psykologisk verksamhet som är placerat i individens inre menar Freud är "sjäslivet under sömnen", drömmen.³⁴ Drömmen menar Freud är individens nödvändiga avbrott ifrån yttervärlden vilket yttrar sig genom att den psykologiska apparaten stänger ute yttervärlden.³⁵ Dock förekommer inte enbart information i drömmen som kan härledas till erfarenheter som tidigare, via jaget, kommit ifrån yttervärlden.³⁶ Dessa okända drömelement menar Freud är symboler för det omedvetna, det vill säga detets, drömtanke.³⁷ Freud hävdar att dessa drömtankar kan tydas med hjälp av symbolernas konstanta betydelser och han exemplifierar här huset som en regelbundet återkommande symbol för människan.³⁸

Detet, som styrs av de medfödda drifterna, beskriver Freud som varande ett resultat av ett arv från tidigare generationers jag, medan det närvarande jaget inte uppstår ur någon form av ärftlighet utan är unikt för varje individ och har till uppgift att fungera som en representant för individens specifika upplevelse av yttervärlden inför det inre, detet.³⁹ Denna differentiering mellan ett jag och ett det, motiverar Freud med att "detet inte kan uppleva eller ha erfarenhet av något yttre skeende annat än genom jaget [... och att denna differentiering således] är det nödvändiga uttrycket för yttervärdens inflytande" på den psykologiska apparatens inre.⁴⁰ Dock kan inflytande även ske i omvänd form, då jaget inte alltid lyckas hålla detets drifter undanträngda. Freud liknar jagets inflytande på handlingslivet vid en konstitutionell monark. "Utan hans sanktion kan ingenting bli lag, men han överväger noga innan han inlägger sitt veto mot ett förslag från parlamentet".⁴¹ Det är således viktigt att poängtera att det är i samspel med individens inre psykologiska skeenden som handlingar i

---

³² Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 179

³³ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 179

³⁴ Freud, *Orientering i psykoanalysen* s. 69

³⁵ Freud, *Orientering i psykoanalysen* s. 70

³⁶ Freud, *Orientering i psykoanalysen* s. 75

³⁷ Freud, *Orientering i psykoanalysen* s. 123

³⁸ Freud, *Orientering i psykoanalysen* s. 123-125

³⁹ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 195

⁴⁰ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 195

⁴¹ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 214

yttrevärlden gör sig gällande och detta samspel kan resultera i att ” jaget också ibland förverkliga[r] detets vilja i handling, som om den vore dess egen”.⁴²

3.4. Den destruktiva dödsdriften och upprepningstvånget

I de fall det rör sig om drifter av den mer libidinösa arten är de sällan direkt skadliga, men då det rör sig om dödsdrifterna vars mål är bryta ned, kan dessa få ödesdigra konsekvenser, såväl för individen själv som för dess omvärld.⁴³ De destruktiva drifter som utgör dödsdriften kan antingen riktas mot ett objekt i yttrevärlden i form av en person eller företeelse eller mot individens eget jag och yppar sig då i självdestruktiv form. I båda dessa fall rör det sig om en aggressiv psykologisk energi baserad på känslor som ilska, hat och avsky. Denna destruktiva dödsdrift uppnår sin tillfredsställelse genom att få komma till uttryck i psykisk alternativt fysisk form. Det rör sig alltså här om tankar och/eller fysiska handlingar med syfte att skada sig själv eller sin omgivning.⁴⁴

Kombinerat med denna destruktiva driftart, talar Freud om ett upprepningstvång, bakom vilket det ska ligga ett omedvetet straffbehov. Ett konkret exempel på ett sådant upprepningstvång beskrivs av Fhaner enligt följande: ”Vissa människor har en benägenhet att gång på gång passionerat kasta sig in i nya kärleksrelationer för att efter en tid provocera fram ett plågsamt uppbrott”.⁴⁵ Detta straffbehov menar Freud härstammar från ”det skuldmedvetande som reagerar mot den förkastade drifttillfredsställelsen”.⁴⁶ Det är alltså frågan om ett straff som svarar mot en drift som aldrig lyckats bli tillfredsställd.

3.5. Överjaget

Den tredje delen i människans psyke, överjaget, ser Freud som ett resultat av den känslöbindning som äger rum under människans allra första levnadsperiod. Uppkomsten av överjaget är således placerad inom den psykologiska process som Freud beskriver som ”den första och mest betydande av individens identifikationer”, identifikationen med en förälder.⁴⁷ En djupgående beskrivning av detta skeende är inte nödvändigt i denna uppsats, men en förklaring av denna känslöbindning som resulterar i ett oedipuskomplex, kan vara bra för att förstå bakgrunden bakom den psykologiska personlighetens olika egenskaper. Dock bör

---

⁴² Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 181

⁴³ Libido betecknar de drifter som har att göra med allt det som man sammanfattande kan beteckna som kärlek.

⁴⁴ Fhanér, s. 141

⁴⁵ Fhanér, s. 142

⁴⁶ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 43

⁴⁷ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 187

överjaget först ges ytterligare beskrivning.

Överjaget liknar Freud vid ett jagets samvete. Detta överjag är en själviakttagande instans som utövar en sorts moralisk censur där bud och förbud förmedlas till det psykologiska jaget samtidigt som detta överjag ”tillfredställer alla anspråk som man kan ställa på en högre väsenart hos människan”.⁴⁸ Jaget är således placerat i ett beroendeförhållande till både detet och överjaget, då jaget å ena sidan måste förhandla med detet för att försöka anpassa dess psykologiska verksamhet till yttervärlden, samtidigt som jaget å andra sidan lyder under det stränga överjaget.⁴⁹ Freud menar vidare att upplevelser av skuld känsla, och besläktade känslor som exempelvis ångest, således är ett resultat av de spänningar som uppstår mellan jagets handlingar och kraven från dess samvete.⁵⁰

Känslobindning och identifikation – ett oidipuskomplex

Som en inledande fas i individens allra första känslobindning uppvisar barnet enligt Freud ”två psykologiskt olika bindningar, en sexuell objekt-laddning av modern och en identifikation med fadern som förebild”.⁵¹ Dessa bindningar är av stor betydelse för psykoanalysens teorier kring uppkomsten av oidipuskomplexet, då de utgör dess kärna.⁵² Inledningsvis råder en psykologisk harmoni mellan dessa bindningar, men så snart barnet inser att de sexualdrifter som riktats mot objektet aldrig kan bli tillfredställda uppstår spänningar.⁵³ Som tidigare nämnts huserar drifterna i den psykologiska personlighetens det, och dessa spänningar beskriver Freud som ett objekt som det psykologiska detet vill ha och ett subjekt som jaget i sin tur vill efterlikna, varpå oidipuskomplexet uppstår.⁵⁴

Det är viktigt att här poängtera överjagets del i denna process. Överjaget uppstår ur jagets allra första identifikation med en vuxen, vanligtvis fadern. Ur överjaget, indirekt ur barnets första ideal, hämtar jaget sedan kraft till att tygla detets drifter och tränga undan oidipuskomplexet. Idealets karaktär lagras sedan i barnets överjag och Freud menar att ”[j]u starkare oidipuskomplexet var och ju snabbare bortträngningen av det ägde rum, desto strängare härskar senare överjaget som ett samvete över jaget, kanske som en omedveten

---

⁴⁸ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 193

⁴⁹ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 214

⁵⁰ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 193

⁵¹ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 121, (Objekt-laddning = det finns olika typer av objekt-laddning men över lag syftar detta på att en libidinös laddning riktas mot ett objekt).

⁵² Begreppet oidipuskomplex har Freud hämtat från Oidipussagan då han anser sig se vissa likheter mellan denna psykologiska process och de händelser som äger rum i berättelsen.

⁵³ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 121

⁵⁴ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 122

skuldkänsla”.⁵⁵ Fenomenet oedipuskomplex utgör en viktig del inom Freuds teorier kring det mänskliga psykets utveckling, då han menar att ”betydelsen av detta skeende [...] spelar en stor roll vid uppbyggnaden av jaget och att den väsentligt bidrar till utformningen av det som man betecknar som dess karaktär”.⁵⁶

4. ”William Wilson”

4.1. Resultat av närläsning

Edgar Allan Poe inleder sin novell ”William Wilson” med orden; ”Vad ska man säga om det? Vad ska man säga om detta samvete, detta stränga spöke i min väg?”, ett citat hämtat från den engelske poeten William Chamberlaynes diktsamling *Pharronida* (1659).⁵⁷ Dessa ord ger en bra beskrivning av hur protagonisten William Wilson känner inför sin spöklike övervakare som går under samma namn som han själv.⁵⁸

Berättelsen börjar med att protagonisten som befinner sig nära sin död önskar berätta om det händelseförlopp som utgjort hans liv, med förhoppningen att kunna påvisa att han ”i någon mån ha[r] varit offer för omständigheter utanför mänsklig kontroll”.⁵⁹ Skammen är påtaglig från första stund och han börjar med att förklara att han inte ens tänker använda sig av sitt riktiga namn varpå han antar pseudonymen William Wilson. William börjar med att berätta hur han redan från barnsben varit tyngd med en medfödd lättsinnighet och en svag karaktär som med åren kom att utvecklas i en oroväckande destruktiv riktning. ”Mitt självsvald tilltog, jag hängav mig åt de vildaste av nycker och blev ett rov för de mest okontrollerade lidelser”.⁶⁰ Han fortsätter med att tillskriva även sina föräldrar dessa medfödda svagheter, och han menar att dessa svagheter var orsaken till att föräldrarna inte förmådde stoppa honom från att förledas av sina laster.

Så dyker han ner i sina minnen från skoltiden och börjar med att beskriva sina sista lustfyllda minnen ifrån tiden innan han hamnade i sin stränge följeslagares våld och han beskriver hur ”[g]löden och entusiasmen i [... hans] temperament, tillsammans med dess diktatoriska drag”, gjorde honom överlägsen i stort sett alla de andra eleverna.⁶¹ Alla så när som på en, och han konstaterar bittert, ”min namne [... var] den ende, som vägrade att ta allt

---

⁵⁵ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 191

⁵⁶ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 185

⁵⁷ Poe, s. 188

⁵⁸ I det följande kommer protagonisten att benämnas som William medan hans namn kommer att kallas Wilson.

⁵⁹ Poe, s. 188

⁶⁰ Poe, s. 189

⁶¹ Poe, s. 192

jag sade för givet och att underkasta sig min vilja”.⁶² Denna utmaning ifrån protagonistens namne förblir på något mystiskt sätt dold inför de andra eleverna, ”en oförklarlig blindhet tycktes sätta våra kamrater ur stånd att ens misstänka dess existens”.⁶³ Samtidigt beskriver protagonisten hur deras slående likheter allt eftersom kom till hans egen kännedom, ”vi var lika gamla [...] jag såg att vi var lika långa och jag urskiljde en säregen allmän likhet i kroppsform och anletsdrag”.⁶⁴ Trots deras många likheter slår protagonisten fast att de samtidigt är väldigt olika, ”hans känsla för moral var långt mer utvecklad än min egen”.⁶⁵ Protagonisten berättar vidare om hur han allt mer kom att besväras av denne andre Wilson vars ständiga närvaro, som kom att övergå i en olustig och närmst övervakande form, tog sig uttryck bland annat i råd som även de ”antydde eller framfördes i det fördolda”.⁶⁶

Detta kränkande intrång blir upphov till de känslor av hat som protagonisten säger sig ha utvecklat gentemot sin namne. När han sedan upptäcker att denne även avsiktligt tycks imitera honom, bland annat genom att klä sig likadant och ta efter hans gång, beskriver han hur hans enda tröst var ”det faktum att imitationen tydligen bara observerades av [...] honom] själv”.⁶⁷ Protagonisten beskriver vidare hur han en dag får nog och vill hämnas. Han beger sig därför genom det så planlöst uppförda ”gamla huset med sina [...] stora salar och kammare som kommunicerade med varandra” till den vrå där Wilson höll till.⁶⁸ Dock hejdas han av en skräckblandad förvirring då han i skenet av sin lampa iakttar den sovande Wilson, ”hela min själ intogs av en skräck som inte hade något bestämt föremål men ändå var outhärdlig [...] Tillhörde *dessa* anletsdrag William Wilson? Jag såg att det verkligen var Wilsons drag, men jag skakade som i frossa vid tanken att de *inte* var hans [---] Samma namn – samma yttre drag – kom till skolan samma dag!”.⁶⁹

Protagonistens destruktiva leverne tilltar i vad han själv beskriver som ett moraliskt förfall, då han efter sin skräckfyllda upplevelse flyr ifrån den gamla skolan och sin namne. Fri, börjar William studera vid Eton där ”Tre gagnlösa år förgick i dårskap utan att [...] han] tillägnade sig annat än en uppsättning fast rotade laster”.⁷⁰ Dock störs hans bekymmersfria leverne snart av en mystisk besökare, ”en yngling av min egen längd, klädd i en vit kashmirmorgonrock [...] liksom den jag själv för tillfället bar [...] gick snabbt fram till

---

⁶² Poe, s. 193

⁶³ Poe, s. 193

⁶⁴ Poe, s. 195

⁶⁵ Poe, s. 196

⁶⁶ Poe, s. 196

⁶⁷ Poe, s. 196

⁶⁸ Poe, s. 197

⁶⁹ Poe, s. 198

⁷⁰ Poe, s. 199

mig, grep mig i armen med en gest av irritation och otålighet, och viskade orden William Wilson!”⁷¹ William beskriver vidare hur han utom sig av oro undrade vem denna oinbjudna gäst var som inkräktade på hans tillvaro med förmaningar och råd som han aldrig bett om. Efter en tid faller dessa tankar i glömska och William ger sig återigen av mot en ny plats, Oxford, där han än en gång glädjer sig åt att ostört kunna låta sina laster tillta, ”mina medfödda böjelser bröt fram med fördubblad styrka, och när jag hängav mig åt mina förblindade passioner överskred jag inom kort till och med den mest fundamentala anständighetens gränser”.⁷² Det skulle dock inte dröja länge innan han återigen blev uppsökt av sin envetne övervakare.

William, som hitintills hade lyckats dölja sina mörkaste laster för sin omgivning, berättar vidare om hur han kom att smida en plan som gick ut på att han, med hjälp av sin falskhet och list, skulle bedra en av sina mer förmögna medstudenter under ett kortspel. Det dröjde inte länge innan William hade ”gjort det omöjligt till och med för ett monster att fortsätta”.⁷³ Bedragen och eländig befann sig nu hans motståndare i ett tillstånd av att vara helt ruinerad, och William berättar hur han plötsligt erfor ”en olidlig tyngd i [... sitt] bröst” samtidigt som han kunde höra ”en låg och tydlig viskning” tillkännage allt om hans lömska bedrägeri.⁷⁴ Fördriven från Oxford och på flyende fot ifrån sin plågande ande inser William att hans namn inte ”mer än börjat utöva sitt gåtfulla herravälde över [... honom]”.⁷⁵ William beskriver uppgivet hur åren passerar medan han förgäves flyr till världens alla hörn utan att lyckas bli fri tills han en dag bestämmer sig för att ”inte längre låta [... sig] förslavas”.⁷⁶ Han beskriver hur han medvetet utmanade Wilson genom att helt hänge sig åt sina nedärvda begär vilket mycket riktigt påkallar en bekant viskning i hans öra. Konfrontationen blir kort: ”Jag var upphetsad till det yttersta [---] gång på gång [stötte jag] med hämningslös kraft min värja genom hans bröst”.⁷⁷ Bedrövad återger William sin namns sista ord; ”Du har segrat [...] men från och med nu är du också död – död för världen, för himlen och för hoppet!”⁷⁸

5. Diskussion – ”William Wilson”

---

⁷¹ Poe, s. 199

⁷² Poe, s. 200

⁷³ Poe, s. 202

⁷⁴ Poe, s. 202f

⁷⁵ Poe, s. 205

⁷⁶ Poe, s. 206

⁷⁷ Poe, s. 207

⁷⁸ Poe, s. 208

Uppsatsen syfte som är att studera hur de två novellerna ”William Wilson” och ”The Black Cat” kan gestalta psykologiska fenomen, med fokus vid den psykologiska personlighetens tre instanser, förutsätter ett puristiskt synsätt på texten. Detta då det puristiska synsättet gör det möjligt att vid tolkningsarbetet av novellernas innebörd betrakta de karaktärer och element som figurerar, och de händelser som äger rum, som allegoriska uttryck för något bortom deras realistiska betydelse.

5.1. William Wilson – det psykologiska jaget och detet

Den psykoanalytiska jaguppdelningens två instanser jaget och detet, gestaltas i berättelsens protagonist William Wilson. Jaget är den instans som återger berättelsens händelseförlopp då det psykologiska jaget, i egenskap av den psykiska apparatens yta, har förmågan att vara i direktkontakt med yttervärlden och således kan anta funktionen som berättare. Detet som Freud beskriver som att vara en medfödd psykologisk instans, resultatet av ett arv från tidigare generationers jag och styrt av drifter, gestaltas i det psykologiska jagets skildring av en medfödd lättsinnighet och en svag karaktär.⁷⁹ Dessa egenskaper som också tillskrivs protagonistens föräldrar, ger ytterligare indikationer på att det är frågan om en ärftlighet.

Redan i berättelsens inledning visar sig den konflikt som råder mellan protagonistens psykologiska jag och det. Fylld av ånger och skam tar det psykologiska jaget avstånd från de händelser som utgjort hans liv, genom att inte vilja använda sig av sitt riktiga namn. Det psykologiska jaget uttrycker vidare att det ”varit offer för omständigheter utanför mänsklig kontroll” och att det således genom sin återberättelse önskar påvisa sin oskuld.⁸⁰ Dessa omständigheter utanför mänsklig kontroll syftar till ett inflytande från protagonistens psykologiska det, vilken genom sina tilltagande drifter, förklaras som orsaken till protagonistens slutliga förfall.

Ambivalensen hos den psykologiska personligheten, i form av den flytande övergång som råder mellan jaget och detet, åskådliggörs med jämna mellanrum i jagets växlande inställning till det som återberättas. Jagets beskrivning av ”[g]löden och entusiasmen i [... hans] temperament, tillsammans med dess diktatoriska drag”, som gjorde protagonisten överlägsen sina skolkamrater, vittnar om den självbevarelsesdriften som återfinns hos sexualdriften.⁸¹ Vidare antyder det psykologiska jagets uttryckta förtjusning vid återgivningen av detta minne på att det hos jaget råder en tvetydighet vad gäller inställningen till denna drift.

---

⁷⁹ Se s. 9 – 10 i denna uppsats teoriavsnitt.

⁸⁰ Poe, s. 188

⁸¹ Poe, s. 192

Jagets och detets svårdefinierade relation kommer ytterligare till uttryck vid jagets bedrövelse över detets triumf, då överjaget slutligen förgörs.

5.2. Överjaget – protagonistens namne

Överjaget gestaltas i form av protagonistens namne, Wilson. Denne stränge övervakare vars känsla för moral protagonisten beskriver som långt mer utvecklad än sin egen, speglar Freuds definition av överjaget som den moraliska instans som ”tillfredställer alla anspråk som man kan ställa på en högre väsenart hos människan”.⁸² Överjaget är även den källa ur vilken jaget hämtar kraft till att tygla detets drifter, vilket illustreras med att Wilson ständigt är i vägen för protagonistens driftdrivna det. Till en början uttrycks detta genom hans motvilja att underkasta sig Williams vilja, för att sedan övergå i ren övervakning där Wilson kommer med inkräktande råd som förmedlas i det fördolda. Tolkningen av protagonistens namne, som representerande en tredje instans av protagonistens psykologiska person, stärks av det faktum att Wilson tycks vara osynlig inför de andra eleverna. Vidare indikerar även protagonistens slående likheter med Wilson att de utgör en och samma person.

Huset, en symbol som Freud definierar som människan, inom vilken den psykiska apparatens jaguppdelning återfinns, åskådliggörs då William beger sig genom det gamla husets salar och kammare för att ta sig till den plats där överjaget, Wilson, finns. Vid detta möte tycks det för ett ögonblick gå upp för protagonistens psykologiska jag att det i själva verket rör sig om en introspektion och att den han ser framför sig är ingen annan än han själv.

5.3. Detets driftbegär

Drifterna som utgör människans medfödda fixerade biologiska behov och som realiserar i driftarterna; sexualdriften och dödsdriften, ”representerar alla de kraftverkningar från kroppens inre”, vilka jaget endast kan råda över likt en konstitutionell monark.⁸³ Det är tydligt att protagonistens psykologiska det drivs av en destruktiv dödsdrift. Denna driftart tar sig i uttryck som ett tilltagande självsvald inför vilket jaget tycks stå maktlöst. Freud poängterar att trots att jaget är den instans som söker kontrollera detet och dess drifter inför yttervärlden, så är det i samspelet med individens inre, det vill säga detet, som handlingar i yttervärlden kan komma till uttryck. Detta kan således resultera i att ”jaget också ibland förverkliga[r] detets

---

⁸² Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 193

⁸³ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 45

vilja i handling, som om det vore dess egen”, vilket gestaltas genom det hat som protagonistens psykologiska jag beskriver sig ha utvecklat gentemot Wilson, ett hat som bottnar i det psykologiska detet.

De destruktiva drifterna tilltar ytterligare hos det psykologiska detet under de tre år som överjaget inte syns till, men när det väl återvänder flyr detet för att återigen, ostört, kunna hänge sig åt sina drifter. Det psykologiska jaget som utan överjagets närvaro tycks vara chanslöst mot detets driftbegär, kan endast iaktta medan detet bedrar en av sina skolkamrater på ett sätt som, enligt protagonistens psykologiska jag, gör ”det omöjligt för till och med ett monster att fortsätta”.⁸⁴ Dock hinner överjaget ikapp honom och i skräck hör det psykologiska detet sitt samvete erkänna allt om det brott som begåtts. Styrd av sitt psykologiska det, försöker William förgäves fly ifrån sitt samvete tills han en dag bestämmer sig för att tysta dess röst en gång för alla. Genom att medvetet handla i oenighet med sitt samvete uppenbarar sig strax dess närvaro och det psykologiska detet stöter upprepade gånger en värja genom sitt samvetes bröst. Förskräckt inser det psykologiska jaget att det är hans samvete som blivit dödat och att han således är ”död för världen, för himlen och för hoppet”.⁸⁵ Avsaknaden av ett psykologiskt överjag på den extradiegetiska berättelsenivån överrensstämmer med tolkningen av att det är det psykologiska jagets två instanser, jaget och detet, som återberättar det psykologiska överjagets död.

6. ”The Black Cat”

6.1. Resultat av närläsning

Precis som i William Wilson rör det sig här om en protagonist som under väntan på sin död vill redogöra för den räckta händelser, vilka han anser vara källan till sin undergång. ”Följderna av dessa händelser har skrämt – torterat – förstört mig”.⁸⁶ Protagonisten, som genom hela historien förblir anonym, börjar med att beskriva sin karaktär ifrån barndomen då han menar att han utmärkte sig för att vara otroligt kärleksfull och godhjärtad, så till den grad att han gjordes till åtlöje av sin omgivning vilket lämnat en förbittrad inställning till människor och den, i hans ögon, eländigt falska vänskap de har att erbjuda. Han beskriver vidare hur han däremot hyste en speciell kärlek till djur och att han i omhändertagandet av

---

⁸⁴ Poe, s. 202

⁸⁵ Poe, s. 208

⁸⁶ Poe, s. 15

djur även som vuxen kom att finna ”en av [s]ina största källor till tillfredsställelse”.⁸⁷ En stor svart katt vid namn Pluto, framhåller protagonisten som sitt favoritdjur och han beskriver hur denna katt alltid fanns vid hans sida och att de två delade ett starkt och mycket speciellt band.

Efter flera år i harmoni märker protagonisten dock att det börjar ske en förändring i hans inre: ”mitt lynne och min karaktär [...] genomgick] en kraftig förändring till det sämre” och han beskriver hur han kände att han blev alltmer likgiltig när det kom till andras känslor.⁸⁸ Skamsen berättar protagonisten om hur denna förändring fick honom att till och med bruka fysiskt våld mot sin hustru. Inte heller deras gemensamma husdjur undkom hans smädelse och fysiska våld och så en kväll faller till sist även Pluto offer för hans förändrade sinnelag. ”En demonisk vrede grep mig [..., själ] och förnuft tycktes genast överge mig; och en mer djävulsk illvilja [...] genomför varje fiber av min kropp”.⁸⁹ Protagonisten beskriver hur han i ren ondska våldför sig på sin tidigare vän genom att med hjälp av en fällkniv beröva katten det ena ögat. Han fortsätter med att beskriva hur han till en början kom att känna en vag ånger, men att dessa känslor snart byttes ut mot ilska. Det måste varit ”själens outgrundliga längtan att plåga sig själv – att göra våld på sin egen natur [...] som tvingade mig att fortsätta, och att till sist fullborda den oförrätt som jag tillfogat det oförargliga djuret”.⁹⁰ Förtvivlad berättar protagonisten hur han en morgon placerar en snara runt det stackars djurets hals för att se det dö.

Nästkommande natt vaknar protagonisten av att hans hus står i lågor. Han gör klart att han ”står över svagheten att vilja belägga en följd mellan orsak och verkan [...] men att han] återger en kedja av fakta och vill då också visa på varje möjlig länk i den”.⁹¹ Protagonisten fortsätter med att beskriva hur han förlorade nästan allt i branden, vilket fick honom att försjunka ännu djupare ner i sin mörka sinnesstämning. När han dagen efter besöker platsen för branden, ser han att endast en vägg står kvar runtom vilken det har samlats en folkmassa. ”Jag närmade mig och såg gestalten av en gigantisk katt, liksom inhuggen i basrelief på den vita ytan”.⁹² Skakad och häpen försöker protagonisten resonera sig fram till en förklaring till det hela. Han drar slutsatsen att någon måste ha kastat in djuret genom fönstret för att påkalla hans uppmärksamhet om den brand som inletts och att sedan hettan tillsammans med ”den ammoniak som fanns i kattkadavret fullbordat det porträtt [...] han]

---

⁸⁷ Poe, s. 15

⁸⁸ Poe, s. 16

⁸⁹ Poe, s. 16

⁹⁰ Poe, s. 17

⁹¹ Poe, s. 18

⁹² Poe, s. 18

såg”.⁹³

Trots att han tyckte sig lyckas förklara det märkliga fenomen han skådat, erkänner protagonisten att han inte kunde försvara sin förklaring inför sitt samvete, varpå han återigen tyckte sig uppleva en vag känsla av ånger. Denna känsla beskriver protagonisten som tilltagande så till den grad att han till sist finner sig själv gå omkring på gator och torg, letandes efter en liknande katt. En dag uppenbarar sig ”en svart katt, mycket stor, minst lika stor som Pluto och mycket lik honom i alla avseenden utom ett”.⁹⁴ Då ingen tycktes göra anspråk på katten, samtidigt som den visade en vilja till att följa honom, lät han den följa med hem. ”När den nådde min bostad gjorde den sig genast hemma och blev snabbt min hustrus favorit”.⁹⁵ Protagonisten beskriver att det inte dröjde länge innan katten framkallade känslor av olust, vilka, då han uppdagade att även denna katt förlorat sitt ena öga, förstärktes till att övergå i rent hat. Hans hustru fattade däremot än mer tycke för djuret, och protagonisten jämrar sig ångestfyllt över att ”hon ägde [...] den ömsinnet som en gång hade utmärkt [...] honom] och som hade varit källan till många av [...] hans] enklaste och renaste nöjen”.⁹⁶

Denna katt var som sagt mycket lik den dräpta föregångaren med undantag för en detalj; en vit fläck på bröstet. Denna fläck hade ursprungligen endast kunnat urskiljas som något mycket otydligt, men den hade efterhand, på ett högst mystiskt vis, utvecklats till ett väl framträdande mönster som föreställde en galge, ett redskap som påminde protagonisten om hans hemska gärning. ”Den svaga rest av godhet som jag ännu bar inom mig dukade under för trycket från plågor som dessa. Onda tankar – de mörkaste och mest ondskefulla tankar – blev mina enda förtrogna”.⁹⁷ Protagonisten beskriver bestört hur han under ett av sina raseriutbrott kom att höja sin yxa mot djuret, men att han hindrades av hustruns ingripande. ”Hennes mellankomst drev mig till ett mer än djävulskt raseri; jag ryckte lös min arm ur hennes grepp och begravde yxan i hennes hjärna”.⁹⁸ Protagonisten fortsätter att beskriva hur han, i avsaknad av minsta ånger, iskallt började resonera med sig själv kring vilket sätt som kunde vara mest lämpligt för att göra sig av med kroppen utan att bli upptäckt. Till sist beslöt han sig för att mura in sin döda hustrus lik i källarväggen, då han ansåg att husets källardel ”var väl lämpad för ett sådant ändamål”.⁹⁹ Katten kunde han inte se till och då dagarna gick antog han att djuret flytt i skräck. Protagonisten beskriver hur han äntligen kände sig som en fri man och att

---

⁹³ Poe, s. 18

⁹⁴ Poe, s. 19

⁹⁵ Poe, s. 19

⁹⁶ Poe, s. 20

⁹⁷ Poe, s. 21

⁹⁸ Poe, s. 21

⁹⁹ Poe, s. 22

ett fullständigt välbehag infann sig hos honom samtidigt som inga tecken på skuld kunde spåras i hans sinne.

Efter en tid fick han ett oväntat besök av några polismän, vilka önskade genomsöka hans hus. Övertygad om att poliserna aldrig skulle kunna finna hans döda hustru, förblev protagonisten helt oberörd, till och med under tiden då poliserna upprepade gånger letade igenom hans källare. Protagonisten berättar om hur han, just som poliserna ska gå, triumferande yttrar orden: ”Dessa väggar – men går ni mina herrar? – Dessa väggar är verkligen solida”, varpå han högmodigt slår ett kraftigt slag med sin käpp mot den vägg som döljer hans hustru.¹⁰⁰ Förfärad berättar protagonisten om hur ett fruktansvärt vrål, likt det ”från demonerna som plågar sina offer”, svarade inne från stenväggen.¹⁰¹ På några ögonblick hade poliserna rivit väggen för att finna, inte bara hans hustrus förruttnade kropp, utan även den katt ”vars angivarröst hade överlämnat [... honom] till bödeln”.¹⁰²

7. Diskussion – ”The Black Cat”

Denna novell gestaltar en rad psykologiska fenomen, vilka slutligen leder till ett psykologiskt förfall. De psykologiska processer som äger rum i protagonistens psykiska apparat, återges av protagonisten själv, som en rad händelser, vilka ska ha ägt rum mellan en man, hans hustru och en återkommande katt.

7.1. Den psykologiska jaguppdelningens fördelning

Den anonyme protagonistens psykologiska överjag visar sig i protagonistens fördömande av de händelser som ägt rum vilka han menar ska ha, inte bara skrämt honom, utan även torterat och förstört honom. Den direkta kontakten med yttervärden, i egenskap av berättare, antyder till att denna protagonist även gestaltar ett psykologiskt jag. Vidare kan man, hos protagonisten, skönja ett bittert förakt gentemot människor och den vänskap de kan erbjuda, vilket pekar på att även ett psykologiskt det, fyllt med känslor förknippade med dödsdriften, finns gestaltat i den återberättande protagonisten. Den psykologiska personlighetens tre instanser gestaltas således, på den extradiegetiska berättelsenivån, hos den namnlöse protagonisten för att i diegesen uppträda i uppdelad form.¹⁰³ Hos den man som protagonisten

---

¹⁰⁰ Poe, s. 23

¹⁰¹ Poe, s. 24

¹⁰² Poe, s. 24

¹⁰³ Den extradiegetiska nivån utgör den berättarnivå där berättandet av berättelsen, dvs. diegesen, äger rum. Holmberg, s. 74

refererar till som sig själv, gestaltas de två kommunicerande psykologiska instanserna jaget och detet.¹⁰⁴ Överjaget levandegörs i de båda katterna som på så vis tolkas som protagonistens återkommande samvete medan hustrun förkroppsligar den libidinösa sexualdriften.

7.2. Psykologisk harmoni

Novellens inledande del vittnar om en rådande psykologisk harmoni där den libidinösa sexualdriften, som i detta fall tar sig i uttryck i en platonisk kärlek till djur, i enighet med lustprincipen uppnår tillfredställelse. Så länge det psykologiska detet samarbetar med de övriga delarna av den psykiska apparaten mot att uppnå psykologisk harmoni och så länge detets driftyttringar, som i detta fall består av att ta hand om djur, passar in i jagets kontakt med yttervärlden har jaget ingen anledning att utföra driftbortträngning. Denna psykologiska harmoni fortlöper i flera år och protagonisten beskriver hur han kom att knyta ett mycket speciellt band med en katt vid namn Pluto. Att denna katt, tillsammans med det psykologiska detet och jaget, gestaltar en del av en psykologisk helhet tydliggörs i protagonistens beskrivning av att katten alltid fanns vid hans sida och att han, när han sedan förgriper sig på katten, menar att han plågar sig själv.

7.3. Överjaget

Katterna, vilka gestaltar överjaget, tolkas här inte som två olika katter utan som en och samma. Det är alltså frågan om ett återkommande överjag. Katternas likhet indikerar att det rör sig om ett återkommande samvete, vilket även deras enda olikhet gör. Olikheten som består en närmst övernaturlig förvandling av en fläck till en galge, påminner mannen mer än något annat om hans onda gärning. Detta provocerar fram ett så kallat upprepningstvång.¹⁰⁵ Det psykologiska detets dödsdrift, vilken fick mannen att stäva efter att döda sin katt, upplevs nu när en liknande katt visar sig, som en otillfredsställd drift. Samtidigt upplevde mannen både saknad och skuld efter att den första katten blivit dödad. I konflikten mellan skuldmedvetandet och driftbehovet menar Freud att skuldmedvetandets reaktion mot en förkastad drifttillfredsställelse kan trigga ett omedvetet straffbehov mot den egna individen.

¹⁰⁶Skuldmedvetandet, det vill säga överjaget gestaltat i katten, reagerar mot mannens tidigare

---

¹⁰⁴ Den man som protagonisten refererar till som sig själv kommer i det följande att kallas för mannen och protagonisten för protagonisten för att undvika förvirring.

¹⁰⁵ Se s. 11 i denna uppsats teoriavsnitt.

¹⁰⁶ Se s. 11 i denna uppsats teoriavsnitt.

gärning genom att påminna honom om hans brott. Upprepningstvånget uppstår när mannen straffar sig själv genom att återigen försöka döda den katt som utgör en del av honom själv.

7.4. Dödsdriften härskar

Den psykologiska harmonin bryts då mannen plötsligt genomgår en dramatisk förändring till det sämre. Denna förändring, som visar sig i bristande sympati, är den destruktiva dödsdriftens plötsliga infinnande hos detet. Samstämmigt med Freuds beskrivning av hur den destruktiva dödsdriften yttrar sig och uppnår tillfredställelse, fylls mannen av en aggressiv psykologisk energi som resulterar i fysiska handlingar med syftet att skada. Den självdestruktiva våldsföringen, som protagonisten härleder till en hos själen outgrundlig längtan, slutar med kattens, det vill säga det psykologiska överjagets, död. Denna själens oförklarliga längtan att skada, motsvarar den freudianska förklaringen bakom dödsdriftens medfödda strävan att ”återställa det oorganiska tillståndet” samtidigt som dödsdriftens plötsliga infinnande hos mannen sker likt en kraftverkning ”från kroppens inre som överförs på den psykiska apparaten”.¹⁰⁷

Trots att en vag känsla av ånger infinner sig precis innan katten avlivas, försvinner dessa känslor i och med kattens död och uttrycks inte förens katten återses, då som ett sönderbränt kadaver. Freud beskrivning av hur känslor så som ångest uppstår hos jaget, som ett resultat av jagets handlingar och kraven från dess överjag, överrensstämmer med mannens uteblivna ångest då han nu avlivat sitt eget överjag. Den handling han utfört har skett i detets namn, vilken tagit kontroll över det psykologiska jaget och får således jaget att utföra dess ”vilja i handling, som om det vore dess egen”.¹⁰⁸ Mannen som påminns om ett samvete vid synen av denna kattkropp, erfar en tilltagande känsla av ångest vilket får honom att börja leta efter en liknande katt. Detta indikerar den växlande natur som kan råda i den psykiska apparaten, på grund av den flytande övergång som råder mellan det psykologiska jaget och detet. Jaget har nu återfått en del kontroll över det psykologiska handlingslivet och vill återuppta kontakten med överjaget för att hos överjaget hämta kraft till att tränga undan den dödsdrift som härjar hos detet. Dock dröjer det inte länge innan jaget återigen ger efter för detets driftbegär.

7.5. Den libidinösa sexualdriften

---

¹⁰⁷ Freud, *Orientering i psykoanalysen* s. 197

¹⁰⁸ Freud, *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt* s. 181

Gestaltningen av den libidinösa sexualdriften i form av hustrun blir som mest tydlig vid en jämförelse med mannen, som under en stor del av berättelsen symboliserar ett psykologiskt det, styrt av dödsdrifterna. Mannen och hustrun ingår således i ett motsatsförhållande vilket i enighet med Freuds definiering av skillnaden mellan sexualdriften och dödsdriften, karakteriserar ”motsatsen mellan kärlek och hat”.¹⁰⁹ Hustruns förkroppsligande av den libidinösa sexualdriften förtydligas ytterligare vid hennes ingripande då mannen försöker döda Plutos efterträdare. Hennes försök att hindra kattens död stämmer överrens med Freuds beskrivning av sexualdriften som en representant för liv. Dock trängs denna drift undan av den destruktiva dödsdriftens dominans och när överjaget sedan avslöjar mannens hemska gärning kan endast en förrutnad kvarleva skådas, av den ömsinnet och kärlek som en gång utmärkt hans karaktär.

8. Sammanfattning

Syftet i denna uppsats har varit att studera hur litteratur, i detta fall de två novellerna ”The Black Cat” och ”William Wilson”, kan gestalta psykologiska fenomen med fokus vid de psykoanalytiska begreppen: jaget, detet och överjaget. Den överordnade forskningsfrågan löd: Hur gestaltas dessa psykologiska fenomen i ”The Black Cat” och ”William Wilson”? Vidare tog studien stöd av följande frågor: På vilket sätt skiljer sig dessa noveller åt sett utifrån angiven teoretisk bakgrund? Förkroppsligas det psykologiska jaget, detet och överjaget i en eller flera av de litterära karaktärerna? Rör det sig enbart om fiktiva karaktärer eller gestaltas dessa psykologiska fenomen även i andra typer av fiktiva element?

Efter tolkningen av de två novellerna står det klart att det i och med de två berättelsenivåerna, som återfinns i respektive novell, krävs en tolkning av de psykologiska fenomenen så som de gestaltas på respektive berättelsenivå. Det var intressant att upptäcka hur gestaltningen på en berättelsenivå var av betydelse för tolkningen på den andra nivån. Således tolkades de respektive protagonisternas gestaltning, på den extradiegetiska nivån, av den psykologiska personlighetens tre instanser något olika, baserat på hur de förhöll sig till de karaktärer som gestaltade dessa instanser på den diegetiska nivån.

Protagonisten William Wilson antog en tydlig roll som ett psykologiskt jag respektive det, i den berättelse han återberättade. Den namnlösa protagonisten i ”The Black Cat”, vilken tolkades som att gestalta hela den psykologiska personligheten, jaget, detet och överjaget, fanns däremot närvarande i alla de karaktärer, som i diegesen gestaltade den

---

¹⁰⁹ Freud, *Orientering i psykoanalysen*, s. 468

psykologiska personlighetens jaguppdelning. Således tolkades "The Black Cat" som en av protagonisten projicerad allusion på sitt inre medan berättelsen i "William Wilson" tolkades som en återberättelse där endast det psykologiska överjaget blivit projicerat av protagonisten på dess namne.

Det fiktiva huset i "William Wilson" gestaltade Freuds symboliska tolkning av huset som människan. Utöver det gestaltades inte några av de psykologiska fenomenen i de fiktiva element som förekom i novellerna. Däremot tolkades det fiktiva elementet i form av galgen som att understryka den fiktiva kattens betydelse som ett psykologiskt överjag. Gestaltningen av lustprincipen, drifterna och upprepningstvånget markerade de fiktiva karaktärernas sinnesstämning, vilket tydliggjorde tolkningen av den psykologiska jaguppdelningens fördelning. Denna jaguppdelning i ett jag, det och överjag förkroppsligades, med undantag för protagonisten i "The Black Cat", fördelat på flera av de fiktiva karaktärerna.

Exempel på vidare studier skulle kunna innebära en likande undersökning men på ett större antal noveller skrivna av Poe. Syftet med en sådan undersökning skulle kunna vara att undersöka om man i Poes författarskap kan finna ett genomgående tema vad gäller den psykoanalytiska jaguppdelningens gestaltning.

9. Källförteckning:

Tryckta källor:

Berghorn, Rickard & Johansson, Annika, 2006: *Mörkrets mästare, Skräcklitteraturen genom tiderna*. Lund: BTJ Förlag

Bloom, Clive, 1988: *Reading Poe Reading Freud*. London: THE MACMILLAN PRESS LTD

Berseth Nilsen, Kaj m.fl 1998: *Att möta texten, Litteraturteori och textanalys ur fyra perspektiv*. Lund: Studentlitteratur

Fhanér, Stig, 1985: *Bilder av människan, Skinner, Rogers och Freud – tre portalfigurer inom psykologin*. Stockholm: Natur och kultur

Freud, Sigmund, 1955: *Orientering i psykoanalysen*. Assar Asker, Stockholm: Natur och kultur

Freud, Sigmund, 1986: *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt*. Ola Andersson, Stockholm: Natur och kultur

Holmberg, Claes-Göran & Ohlsson, Anders, 1999: *Epikanalys, En introduktion*. Lund: Studentlitteratur

Poe, Edgar Allan, 2005: *Samlade noveller*, Erik Carlquist, volym 1. Umeå: H: ström Text & Kultur

Otryckta källor:

Bradley, Jacqueline, 2008: *Character Doubles and Barrier Imagery in Poe's Work*. (MLA International Bibliography)

Wing-chi Ki, Magdalen, 2008: *Ego-Evil and "The Tell-Tale Heart"* (LRC – Litterature Resource Center)